

INDUSTRIALISERINGEN

- 7-9. KLASSE

LÆRERVEJLEDNING

PRÆSENTATION

Dette undervisningsforløb knytter sig til Holstebro Museums to permanente udstillinger: 'Jernmænd' og 'Det Eventyrlige Loft' og handler om industrialiseringen og systemskiftet i 1901.

Undervisningsforløbet er opbygget i tre dele:

- På skolen
- På tur i byen
- Besøg på Holstebro Museum

I kan vælge at gennemføre alle dele eller bare udvælge nogle.

Med industrialiseringen opstod der nye fag og nye typer af arbejde. På R. Færchs fabrikker arbejdede både ufaglærte, kvinder, arbejdsdrenge, lærlinge og udlærte cigarmagere og sorterere. På kontoret var der prokurister og bogholdere og øverst i ledelsen familien Færch. I den hesteskoformede cigarmagerstue sad cigarmagerne og rullede cigarer. Der var ro til, at arbejderne kunne tale sammen om de nye socialdemokratiske ideer med 8 timers arbejde, 8 timers søvn og 8 timers frihed.

Med udgangspunkt i Holstebro Bys to store industriforetagender, Færchs fabrikker og Birns jernstøberi, arbejder klassen i dette forløb med lokalt forankret Danmarkshistorie, med industrialisering og folkelige fællesskaber.

Klassetrin

Forløbet er knyttet til historieundervisningen og er tilpasset 7.-9. klasse. Forløbet kan suppleres med det gruppebaserede forløb til 5. klasse.

FORMÅL

Formålet er at bidrage til en varieret undervisning med brug af eksterne læringsmiljøer. Besøget på museet og aktiviteterne kan bidrage til elevernes forståelse for

- Den første industrialisering i Danmark
- Politiske ideologier som socialisme og parlamentarisme
- Arbejderbevægelsen og vejen mod velfærdsstaten, herunder slaget på Fælled og systemskiftet i 1901

På skolen arbejder I med de folkelige fællesskaber og systemskiftet, som I almindeligvis gør. Der arbejdes med at tydeliggøre, hvordan historiske begivenheder også fandt sted lige her, hvor eleverne lever og bor.

I klassen kan I tale om hvilke store industriforetagender, der er i byen i dag. Hvilke af dem har været her længe? På museet kan I arbejde med R. Færchs fabrikker og Vald. Birns jernstøberi.

På skolen kan I f.eks. arbejde med:

- Gyldendals forløb om [industrialiseringen](#).
- Clios forløb om slaget på [fælleden](#).
- Clios forløb om [systemsiftet](#).
- [Her](#) kan du læse om de forskellige samfundsklasser i byen og på landet.
- [Her](#) er der et billede af folkeoptøget, der er en illustration af den kolossale folkelige opbakning, der var til systemsiftet.
- Historielabs undervisningsmateriale om [arbejderbevægelsen](#).
- Historielabs undervisningsmateriale om [industrialiseringen](#).

Slaget på Fælleden

Den 5. maj 1872 arrangerede den danske afdeling af Den socialistiske Internationale et folkemøde på Nørre Fælled ved København til støtte for strejkende arbejdere inden for murerfaget. Myndighederne frygtede, at folkemødet kunne udvikle sig til omfattende uroligheder. Derfor forbød politiet folkemødet. Det rettede arrangørerne sig ikke efter, og politiet og militæret blev sat ind. Resultatet blev et sammenstød mellem myndighederne og arbejderne, der blev kaldt 'Slaget på Fælleden' og markerede socialismens betydning. I Holstebro kom det også til uroligheder ved 'Holstebromødet'.

Holstebromødet

Under arbejdet i klassen med Slaget på Fælleden kan læreren henvise til det møde, der blev holdt i Holstebro den 15. juni 1885. Her er Danmarkshistoriens 'Slaget om Fælleden' i en lokal udgave. På Holstebromødet skulle stifteren af Venstre og formand for folketinget Christen Berg holde tale. Han nægtede at holde tale, mens Holstebros politimester Borup sad på tribunen, hvorefter politimesteren blev "hjulpes" ned af to lokale, redaktør Thomas Nielsen og gårdejer Peder Noes. Der udbrød tumult, og Christen Berg, Thomas Nielsen og Peder Noes kom alle tre i fængsel for dette. I fortælling 10 (Folkelige fællesskaber) i udstillingen 'Det eventyrlige Loft' kan I se en samtidig beskrivelse af forløbet.

Læs om [Christen Berg](#), der stiftede partiet Venstre.

Systemskiftet 1901

Det danske demokratiske system har ikke altid været som det, vi oplever i dag. Det er blevet udviklet siden 1849, hvor demokratiet i Danmark begyndte, da Danmark fik sin første grundlov. Systemskiftet i 1901 hører til de afgørende ændringer. Hidtil havde det været kongen, der udnævnte regeringen. Ved systemskiftet indførtes den praksis, at flertallet i Folketinget ikke måtte være imod regeringen. Denne form for at udpege en regering kaldes parlamentarisme.

[Baggrunden](#) for urolighederne op til systemskiftet.

Aktiviteter

Lav et arbejderportræt af en arbejder fra en af byens fabrikker. Se [her](#).

I kan finde historiske billeder fra Vald. Birns jernstøberi [her](#).

PÅ TUR I BYEN

I Holstebro er der mange minder fra den tidlige industrialisering, hvor de folkelige fællesskaber voksede sig store. Nogle af dem listes op herunder.

Teknisk skole, Danmarksgade blev bygget af Holstebro Industri- og håndværkerforening. Foreningens fane hænger i en af monterne i fortælling 9 (Håndens værk) i udstillingen 'Det eventyrlige Loft'.

**HOLSTEBRO INDUSTRI-
& HÅNDVÆRKERFORENING**

På museet findes en Ud i historien-folder, som fortæller lidt om den gamle bygning og dens betydning i byens historie.

R. Færchs fabrikker

Færchhuset mellem Østergade og Lille Østergade er i sin grundform den gamle tobaksfabrik. Bygningen er renoveret flere gange, senest efter en brand i 1992, men fra 1880 og til 1969 fremstillede R. Færchs tobaksfabrikker cigarer og andre tobaksprodukter i bygningen.

På Herningvej 2 fremstillede Færch ligeledes tobak. Fabriksanlægget fra 1948 er velbevaret, og der fremstilles den dag i dag fortsat tobak i bygningerne (Scandinavian Tobacco Group). Læs mere [her](#).

Rasmus Færchs søn, Søren, opførte i 1903 en villa til sig selv. Det palæagtige hus er tegnet af arkitekt Andreas Clemmensen og indgår i dag som en del af Holstebro Museum og Holstebro Kunstmuseum.

R. Færch Plast på Rasmus Færchs Vej; en stor virksomhed grundlagt af tobaksfamilien.

Vald. Birns jernstøberi

[Vald. Birns jernstøberi](#) blev grundlagt på Skivevej i Holstebro. Fortæl at virksomheden blev startet af en tysk førstegenerationsindvandrer. I dag ligger jernstøberiet på Frøjkvej 75.

Se historiske billeder fra Jernstøberiet [her](#).

Holstebro Jernstøberi

Støberiets gamle bygninger kan fortsat ses i Toftegade. Restaurant JA har i dag til huse i dele af de gamle industribygninger.

PÅ HOLSTEBRO MUSEUM

Inden I besøger museet, er det vigtigt at tale med eleverne om, hvad formålet med besøget er. Tal også med eleverne om, at der kan være andre besøgende i udstillingen. Husk selv at lave aftale med museet om jeres besøg. Se museets [hjemmeside](#).

Print arbejdsarkene, og tag dem med.

Når I kommer ind på 'Det eventyrlige Loft', kan eleverne samles under de røde faner, eller I kan samles i gruppehjørnet lige indenfor døren til venstre. Fortæl eleverne om de to fortællinger, der er i fokus i dag, nemlig fortælling 10 (Folkelige fællesskaber) og fortælling 11 (Byens Fabrik) samt udstillingen 'Jernmænd' om jernstøberiets historie i Vestjylland. I disse tre fortællinger arbejdes der tematisk med industrialiseringen i Holstebro og de faglige fællesskaber på egnen.

Elevopgave: 'Når jeg ser et rødt flag smælde...'

Der er fem faner i loftet i udstillingen 'Det eventyrlige Loft'. I en af monterne i fortælling 9 (Håndens Værk) er der også en fane, og der er ligeledes en fane i udstillingen 'Jernmænd'. Her kan I vælge, enten at læreren gennemgår fanerne, eller det kan stilles som elevopgave (Arbejdsark 1). Inddel klassen i 5 (eller 7) grupper, der arbejder med hver deres fane. Eleverne analyserer deres fane og fremlægger den for klassen.

Til læreren:

Om [de røde faner](#). [Her](#) debatteres anvendelsen af faner.

På den socialdemokratiske fane står der frihed, lighed, broderskab. Det er direkte citat fra den franske revolution. På to af fanerne står citatet fra det kommunistiske manifest af Karl Marx og Friedrich Engels: 'Proletarer i alle Lande, forener Eder'. Hvad betyder det? Hvad er en proletar?

Der er også forskellige symboler på fanerne fra de fag, der har fanen som f.eks. tobaksblade og en jernudvindingsovn (kupol-ovn).

Industrialiseringen

Med Færchs fabrikker kom industrialiseringen til Holstebro. På væggen ved fortælling 11 (Byens fabrik) hænger et fotografi af kvinder, der arbejder i cigarproduktionen, og i montren nedenfor er sølv-skrivetøjet fra fabrikantens bord. Tal med eleverne om klasseforskelle, inden I laver opgaven med billedanalysen.

Lad eleverne røre ved og lugte til tobaksbladene i kurven.

Eleveopgave: Billedanalyse

Eleverne deles i mindre grupper, der analyserer Månssons fotografier fra R. Færchs fabrikker i 1928. Holstebro Museum har et sæt billeder liggende til brug for skolerne. Husk at lave aftale om brug af billederne, når besøget aftales, så ligger de klar, når I kommer. Læreren kan vælge, hvilke billeder der anvendes, men sørg for at der både er billeder fra produktionen og ledelsen, idet det kan give anledning til debat og refleksion om classeskel. Eleverne kan evt. trække et billede fra stakken, der ligger med bunden opad.

Eleverne forholder sig til det, billedet fortæller, gennem at se på:

- Hvem er med på billedet?
- Hvor er billedet taget henne?
- Hvordan er personerne placeret på billedet? Er det naturligt eller opstillet for at vise noget særligt?
- Hvor er billedet taget fra – oppe fra, nede fra eller lige på?
- Er der nogen personer, I lægger særligt mærke til? - og hvorfor er det dem, I lægger mærke til?
- Hvad fortæller billedet jer?

Benyt Arbejdsark 2.

Til læreren:

Læs evt. om billedanalyse i historieundervisningen [her](#).

Folkelige fællesskaber

I fortælling 10 (Folkelige fællesskaber) i udstillingen 'Det eventyrlige Loft' kan man se et billede af Christen Berg. Han fik stor betydning både som politiker, men også som stifter af en lang række venstre-aviser ('De Bergske Blade', blandt andet Holstebro Dagblad). Det var ham, der var "hovedpersonen" i Holstebro-mødet. Der er også originale beskrivelser af Holstebro-mødet.

Jernmænd

Efter at have arbejdet på 'Det Eventyrlige Loft' med industrialiseringen og de folkelige fællesskaber kan I gå videre ind i udstillingen 'Jernmænd' bagerst i museet. Her er fortællingen om et andet af Holstebros store industrieventyr, nemlig Vald. Birns jernstøberi.

Er der nogle af eleverne, der kender nogen, der arbejder på Birns Jernstøberi?

På væggen hænger endnu en fane. På fanen er der afbilledet en kupol-ovn (den skal stå op, ikke ligge ned) til smeltning af jern, et tandhjul og forskellige tekniske redskaber, som støberne har anvendt.

Holstebro Motorene (de røde maskiner), lige ved indgangen, kan startes, prøv det. De har trukket drivremme til mange andre maskiner.

Lad eleverne se den korte film om produktionsprocessen på Birns jernstøberi i dag. Se på emnerne på rullebordene i salen med biografen. Her kan I se og røre ved dem som støbte, hvor de hænger sammen, der hvor jernet er løbet ind i formen, og færdigt forarbejdede.

Husk at afsætte tid til, at eleverne selv kan gå lidt rundt og se de øvrige fortællinger i udstillingen.

PÅ SKOLEN IGEN - EVALUERING

Efter museumsbesøget samles der op på centrale begreber i klassen. Læreren lægger ved evalueringen mærke til, om eleverne har forståelse for de forskellige samfundsklassers forhold på fabrikkerne. Henvi til billedanalysen og arbejdet med fanerne og de forskellige arbejdsopgaver og arbejdsforhold.

Skriv 'Slaget på Fælleden' op på tavlen og lad eleverne diskutere i små grupper. Indgangsspørgsmål som:

- Hvem sloges på fælleden?
- Hvad sloges de om?
- Hvordan hang det sammen med den udvikling, der var i resten af Vesteuropa?

Diskuter efterfølgende med eleverne:

- Kender I nogle, der arbejder på Vald. Birns Jernstøberi eller Færchs fabrikker?
- Hvad arbejder de med?
- Kan man sammenligne tiden omkring 1928 (hvor Månsson tog billederne) med nutiden? Vis eventuelt nogle af billederne i klassen.
- Hvad er anderledes i forhold til at arbejde der i dag?